

Mgr. Jan Chovanec, Ph.D.

The discourse of online sportscasting. Constructing meaning and interaction in live text commentary

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2015, 351 stran

Oponentský posudek habilitační práce

Předložený habilitační spis je typickou ukázkou posunu priorit v soudobé lingvistice, a to zejména od zkoumání ‚langue‘, systémových a strukturních charakteristik jazyka, k analýze ‚parole‘, zkoumání diskurzu a konkrétních jazykových aktivit. V podstatě jde o novou podobu stylistického výzkumu. V tomto případě se autor zabývá recentním (pod)žánrem sportovního komentáře, který spočívá v ‚online‘ psaném průběžném (minute-by-minute) popisu sportovní akce (fotbalového zápasu). Tento žánr, který je součástí onlinových (internetově prezentovaných) novin, je autorem označován jako LTC (live text commentary) a představuje nejnovější doplněk ke třem tradičním formám komentování: tištěné (novinové), rozhlasové a televizní. V rámci možných variant LTC, které autor vyčleňuje, představuje zkoumaná varianta „nejpokročilejší“ stupeň. Autor ji charakterizuje jako *LTC with integrated audience participation*, protože umožňuje čtenářům (audience) nejen se účastnit, ale zároveň se začlenit svými příspěvky do vlastního textu komentáře. Specifičnost tohoto žánru spočívá v tom, že zahrnuje dvě „narrativní vrstvy“, vlastní popis zápasu a dialogickou interakci se čtenáři. Autor považuje tento rys za klíčový, a proto mu věnuje větší pozornost než popisu formální realizace LTC, charakterizaci jeho syntaktických, lexikálních a dalších vlastností.

Po vstupním úvodu do problematiky (kap. 1), který mj. zahrnuje různé interdisciplinární pohledy na tematiku (pragmatický, žánrový, mediálně-diskurzní analytický a z pohledu počítačově/technicky zprostředkované komunikace) a přehled kapitol, je monografie členěna do tří částí. První řeší teoretické otázky postavení LTC z hlediska žánru/registru a dalších aspektů, druhé dvě části se zabývají vlastním popisem charakteristických rysů tohoto útvaru (zejm. ústřední roli žurnalisty na jedné straně a zapojením čtenáře na straně druhé).

První část, Locating LTC (76 stran), mapuje vztah mezi žánrem a registrem (kap. 2). Její další kapitola popisuje konvenční rysy sportovního komentátorství, které autorovi slouží jako žánrový model pro LTC. Formy sportovního novinářství ve třech zmíněných tradičních médiích (tisk, rozhlas, televize) zpracované v literatuře různými autory tvoří východisko pro autorovu koncepci LTC (kap. 3). Následující kapitola (kap. 4) se zabývá postavením tohoto žánru mezi ostatními žurnalistickými útvary, zejm. blogováním a jeho hlavními typy. Velkou pozornost věnuje rozdílu mezi formou tzv. „live blog“ a LTC a jejich označování. Vyjmenovává a popisuje rozdíly a podobnosti mezi formáty live blog and LTC. Oba formáty charakterizuje jako žánrovou kolonii (žánr sestávající ze samostatných částí relativně na sobě nezávislých). Pokud jde o označení, konstatuje, že mezi žurnalisty se při odkazování v textu ustaluje terminologické rozlišení: termín live blog se užívá pro tzv. „framing blog“ (zastřešující blog) a výraz MBM (minute-by-minute account) pro LTC. Obecně přináší první část zajímavý popis měnícího se stylu žurnalistiky v oblasti „live blogs“, stylu dokumentujícího experimenty tradičních mediálních poskytovatelů v Británii (the Guardian, BBC a dalších), které se snaží využívat možností poskytovaných technickým vývojem a vycházet vstříc měnícím se požadavkům a očekávání konzumentů zpráv. Jde tu zejména o snahu vyhovět zájmu čtenářů

zapojit se do informačního procesu a ovlivňovat ho. Vymezení LTC v rámci ostatních žánrů a volba jeho označení jsou v práci velmi dobře vyargumentovány.

Druhá část, *Analyzing LTC* (96 stran), po té, co byl představen zdroj materiálu a korpus (the Guardian, kompletní sada komentářů z European Football Championship 2008 and World Cup 2010), popisuje (generické) struktury, které LTC vykazuje na rovině diskurzu a lingvistické analýzy (kap. 5, 6), na základě definičních charakteristik. Jde o institucionalizovanou formu sportovního vysílání přenášenou v masovém médiu pomocí internetu v reálném čase a poskytující „živý“ popis v psané podobě. Konkrétně kap. 6 popisuje hnízdovanou strukturu komponentů tvořících LTC, formální členění webové stránky a její konstituenty, identifikující rysy hlavních textových součástí LTC, a temporální uspořádání LTC vycházející ze dvou časových os (deixí), reálného času a herního času a různých způsobů přepínání mezi nimi. Autor rozděluje informace, které LTC přináší, na kontextové (přívodní) a vlastní (komentář a obrázky), popisuje lineární a temporální progresi textu a možná selhání v „živosti“ prezentace (pozdní recepce textu čtenářem v důsledku technických problémů nebo vinou samotného čtenáře). Fázovou strukturu komentáře, tzn. jeho členění na komentář předzápasový, zápasový a pozápasový, popisuje kap. 7. Konečně kap. 8 se zabývá přechodovými úseky/můstky mezi komentáři (event discontinuities in half-time commentary). Vzhledem ke zdůraznění poločasu v názvu této kapitoly si nejsem jist, zda např. podkapitola 8.6 (Formulating game resumption after half-time) do rubriky half-time commentaries striktně vzato opravdu patří, protože popisuje vlastně zahájení druhé poloviny zápasu. Asi jednodušší by bylo vypustit z názvu „in half-time commentary“.

Třetí část, *Interacting through LTC* (112 stran), přechází od rozboru strukturálních a žánrových charakteristik LTC k tomu, co autor považuje za klíčové, to znamená popis LTC z hlediska interaktivnosti a interaktivity (první je definována jako způsob prezentace, druhá jako faktický akt oboustranné komunikace). První kapitola (kap. 9 Creating co-presence) této části se zaměřuje na jazykové rysy vnášené sem z mluveného projevu, jejichž smyslem je navodit v LTC dojem živosti a konverzační spontánnosti, a na diskurzivní prostředky interaktivnosti, kterými se komentátor snaží vtáhnout čtenáře do textu a budovat sdílený prostor diskurzu mezi ním a obecně. Rysy mluveného jazyka jsou popisovány jak obecně (formální grafologické, prozodické, lexikální, syntaktické, pragmatické, rétorické a dialogické), tak v mluveném komentáři a v LTC. Při vymezování interakce vychází autor z literatury, v níž se rozlišují tři základní typy: „interakce tváří v tvář“, „zprostředkovaná interakce“ a „zprostředkovaná kvazi-interakce“.

Kap. 10 ve třetí části popisuje, jak zapojení čtenáře do dialogické kvazi-konverzace (tzn. obousměrné psané komunikace) ovlivňuje narativní strukturu textu. Analyzuje složení LTC ze dvou narativních vrstev a vzorce tematických posloupností a jejich paralelního prolínání vycházející z (dialogické) interakce komentátor-čtenáři, kterou iniciuje a rozvíjí příslušný žurnalista verbálně přímo či nepřímo nebo neverbálně, nejčastěji pomocí fotografií. Upozorňuje na odlišnosti mezi přirozenou konverzací, která se vyznačuje linearitou, a větvením a paralelní koexistencí témat v LTC. Zmiňuje i zajímavé triky komentátorů, jako je zavádění semifiktivního příspěvatele (Gary Naylor), ventriloquizace ad. Velkou pozornost věnuje interakci mezi oběma narativními vrstvami, primární vrstvou žurnalistova popisu sportovní události a druhou tangenciální vrstvou průvodních zajímavostí, přičemž obě vrstvy jsou částečně autonomní, částečně na sebe navazují. Všechny tyto faktory vedou autora k chápání LTC jako mnohoúrovňového heterodiglosivního žánru, u kterého sledává složité a inovativní vrstvení několik účastnických rámců (participation frameworks), které jsou východiskem řečové události.

Jejich popis je tématem kap. 11 (Participation frameworks). Model komunikace, který LTC představuje, je podle autora zásadně ovlivněn skutečností, že inkorporuje hlasy čtenářů, což se promítá do uspořádání a propojení účastnických rámců. Autor používá Goffmanův přístup a rozlišuje čtyři rámce navrstvené na sebe, od nejzákladnějšího (mediating interaction in the field), v němž je zasazen rámec televizního komentář, v něm LTC produkce a nakonec „audience reception of LTC“, přičemž mezi nimi dochází k interakci (obsah nižšího rámce je zprostředkován příjemcům vyššího rámce). Celkem vzato je v třetí části roztroušeno poměrně hodně lingvistického popisu navzdory tvrzení autora, že se zaměří čistě na interaktivitu.

V poslední, závěrečné kap. 12 třetí části jsou zpětně zhodnoceny tři základní výzkumné otázky, které si autor položil na začátku: ohledně postavení LTC v rámci žánru „online media

communication“ konstatuje, že LTC představuje svébytný samostatný útvar; co se žánrové struktury LTC týče, odkazuje (v druhé části) na pragmatický popis časových os (reálné a herní), na fáze dané herní události a dvojí charakter poskytovaných informací (vlastní popis, doplňující); pokud jde o vliv čtenářů na formát LTC, vysvětluje jeho interaktivní povahu detailně celá třetí část. V interaktivní povaze spatřuje formativní prvek, který v budoucnu bude čím dál víc ovlivňovat jak produkci, tak recepci mediálních textů.

Z předcházejícího nástinu práce vyplývá, že autor podává velmi důkladný a komplexní popis zkoumaného žánru. Z citovaných autorových publikací je zřejmé, že se touto problematikou zabývá již delší dobu a je to znát na jeho zevrubné znalosti literatury ze všech příslušných oblastí lingvistiky. Podařilo se mu najít téma, které je v této oblasti nové a dosud neprozkoumané nejen u nás, ale i v zahraničí, a jeho studie tak představuje významné a relevantní obohacení stávajících poznatků analýzy diskurzu a žánrů ve sféře sportovního zpravodajství v masových médiích.

Rozvržení monografie je podle mého soudu adekvátní, všechny tři části na sebe logicky navazují a dohromady vytvářejí dobrý obraz o zkoumaném žánrovém útvaru. Autor využívá sofistikovaných IT nástrojů a metod vytěžování dat, pracuje se specializovanými korpusy LTC textů, které si pro tyto účely vytvořil. Z hlediska technického, lingvistického a jazykového nelze práci nic vytknout, kromě pár maličkostí (viz níže). Vykazuje všechny formální a obsahové náležitosti (včetně mimořádně rozsáhlé bibliografie), které bych od dobré habilitační práce očekával. Tak jak byl rukopis předložen může jít po drobných redakčních úpravách do tisku a nepochybují, že by byl bez problému přijat nejen českými, ale i zahraničními nakladatelstvími.

Z textu je rovněž evidentní autorovo zapálení pro tento typ žánru, i když bych se asi vyhnul poněkud novinářsky nadneseným formulacím typu: The multifunctionality of these boundary posts ... is staggering (s. 183). Dalším důsledkem tohoto zápalu je někdy až přemíra informací. Snaha o explicitnost a srozumitelnost místy vede až k určité redundanci a opakování se, což přispělo k tomu, že text je velmi dlouhý. Domnívám se, že větší úspornost a sevřenější forma by věci spíše pomohly. Je jasné, že při množství materiálu, které má autor k dispozici, není problém zvyšovat počet detailů ad lib. Například v kap. 10 při popisu paralelních témat (topic threading) je zjevné, že jejich existence je nevyhnutelná, ale jejich počet je přitom arbitrární. Zajímavější než hromadění detailů by bylo zjistit průměrný počet a extrémní případy (kolik nejméně a kolik nejvíce témat se v souboru zkoumaných komentářů vyskytlo).

Velká pozornost je (celkem pochopitelně) věnována diskurzivním, pragmatickým a interaktivním aspektům LTC. Přesto by mě osobně zajímala podrobnější lexikální analýza tohoto žánru vzhledem k tomu, že při řečové produkci v časovém stresu (ve kterém se žurnalista při online popisu nevyhnutelně nachází) se musí nutně objevovat určité stereotypy ve vyjadřování, ve zvýšené míře užívání prefabrikovaných jednotek, repetitivnost apod. Představují si, že na jedné straně by se to mohlo projevit převahou idiomatičtějšího principu (řečeno sinclairovskou terminologií), na druhé straně by tyto okolnosti mohly komentátora naopak tlačit ke zvýšené jazykové kreativě. Vzniká tím otázka, zda představuje fotbalový LTC z lexikálního hlediska spíše svého druhu „restricted register“ nebo naopak lexikálně „open-ended genre“ stimulující vznik lexikálních a sémantických neologizmů.

Zaměření a přílišný důraz na interaktivní složku žánru s sebou může přinášet určité potenciální nebezpečí v tom smyslu, že může popis žánru/registru přivést za hranice lingvistiky. Dovedu se představit, že snaha o komplexní zachycení daného žánru si vynutí zahrnout i různé nejazykové komponenty i aspekty situace, v níž se realizuje – od „nontextual information“, přes zevrubný popis grafické podoby webové stránky, popis technické realizaci (koneckonce jde o CMC), až po psychologický popis komentátorů, kteří se na tento žánr specializují, a osobnosti čtenářů, kteří se na něm svými příspěvky podílejí. Seznam faktorů, které jde pod interaktivitu zahrnout, by byl velmi dlouhý.

Pár dílčích připomínek a poznámek:

- v Seznamu zkratk chybí zkratka SFL (na s. 33, 41, 45)
- Jaký je ve větě *The aim of this chapter is to capture the structuration of live text commentary* rozdíl mezi ‚structuration‘ a ‚structure‘? (kap. 6, s. 135)

- Název kap. 7 Segmentation of live text commentary – v názvech ostatních kapitol užívána zkratka LTC, je nějaký důvod proč ne zde? Název se liší od ostatních i užitím substantiva (segmentation), a nikoli *ing*-formy, jak je tomu u ostatních názvů kapitol.
- anglický termín „immediacy“, s kterým se v textu operuje (kap. 9.1) a který zjevně překládá české „bezprostřednost“ ve významu nikoli časové blízkosti, ale spíše pozitivního efektu na čtenáře „to secure the readers' attention and make the texts vivid“ (v SSJČ odpovídá možná nejbližší 3. významu: „přirozený, nenucený, nehledaný, nelíčený“), není možná tím nejhodnějším, protože v angličtině evokuje primárně časovou bezprostřednost, urgentnost apod. (a neliší se tedy příliš od „instantaneity“), nikoliv (snahu navodit) blízký vztah mezi osobami. Napadají mě výrazy jako „closeness“, „rapport“, „affinity“ (and vividness), ale je to otázka.
- proč jsou u Tabulek 5.1 a 5.2 pod length in words uváděny i images (jsou titulky k obrázkům z hlediska žánru relevantní?)
- Formální chyba v označení sekcí mezi 9.2 a 9.4 (v obsahu i v textu).
- Je možné se ptát, zda oddíl 9.4.4 Pragmatic features a oddíl 9.5 Constructing shared space, zabývající se deixí (časoprostorovou orientací), nepatří k sobě, protože obojí je vlastně pragmatickou záležitostí.

Žádná z těchto připomínek ovšem není podstatná a nikterak nesnižuje kvalitu práce. Více mne zajímají odpovědi na následující otázky:

Existuje podobný formát v některých českých onlinových novinách?

Jakým způsobem žurnalista tvoří LTC, tedy psaný komentář? Vzhledem k rychlosti, s jakou text musí vznikat (online), jak je to technicky řešeno? Píše si autor komentáře sám a manuálně, nebo se užívají zařízení převádějící zvukovou řeč automaticky do psané podoby a následně jen autor provádí editaci? Nebo má k ruce písáčku, které diktuje? Ptám se i proto, že poslední dobou nacházím v textech Guardianu poměrně hodně chyb.

Jaké jsou výhody (TMC umožňuje obojí) psaných komentářů (LTC) oproti zvukovým komentářům? Jinými slovy jaká je motivace vzniku tohoto žánru, kdo ho potřebuje a proč? A čím může tento formát konkurovat mluveným komentářům u diváků, kteří netouží interagovat s komentátorem? Něco naznačuje „Pointless preamble“ citovaná na s. 211 (“only the truly unfortunate will be reading this and not watching the game itself“) a některé další příklady v textu (str. 200): **46 min:** American substitution: Feilhaber on, Gomez off. “I foolishly booked a flight that takes the entire duration of these matches, but good news, due to in-flight WiFi, I can follow them thanks to you!” brags Nick Denny. “Does this make me the highest minute-by-minuter?” (B-36, USA-Algeria). Přesto mi cílová skupina a její motivace není úplně jasná a uvítal bych explicitní informaci o důvodech vzniku této formy komentování a jejích konzumentech.

Závěr: Předložená habilitační práce v plné míře splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v oboru a obecně na odborné lingvistické monografie v mezinárodním měřítku, a jednoznačně ji proto doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 14. 3. 2016

prof. PhDr. Aleš Klégr